

Corvin kodex metszése

Magyar könyvkötészet a mohácsi vészig

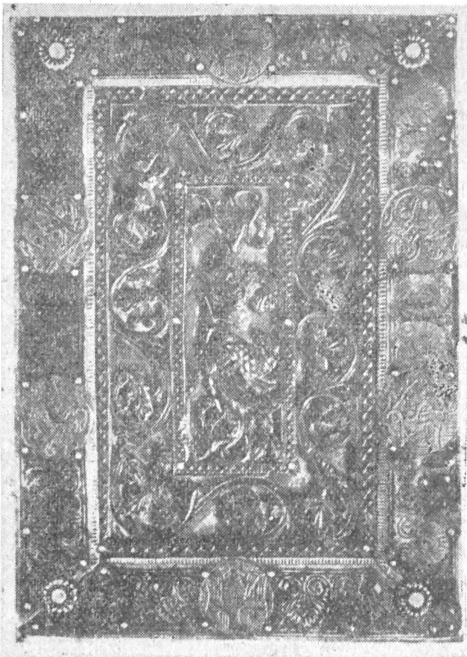
A könyvkultúra gyökerei az ókorig nyúlnak vissza. Az akkori írásmód és az írásos anyag alakja a mienktől eltérő volt, könyvformáról csak a pergamen lapok használata óta beszélhetünk. Ekkor születik meg a tartalmat védő időálló borítás, az európai típusú könyvkötés.

A népvándorlás véres századaiban a kolostorok a kultúra őrzői. Itt másolják az egyházi írásai mellett a ritkán felbukkanó, dédelgetve őrzött ókori emlékeket, díszes írással, képekkel tarkítva a lapokat. Az évek fáradságos munkájaként megszülető kodexeket megbecsülik és a kötést a tartalomhoz mértén méltóan díszített táblával borítják. A könyvtáblák részben még a római elefántcsont jegyzőtáblák, az úgynevezett *consularis diptichonok* alakját követik anyagban és technikában egyaránt, de ezekkel már csaknem egyidejűleg gazdag ötvösremekművü táblákat, később ilyenekkel díszített bársony bekötéseket is találunk.

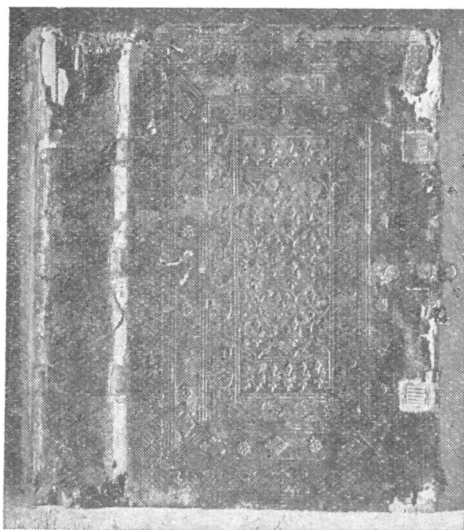
A bőrkötések — amelyek később uralkodóvá válnak — legrégebb, eddig ismert európai példányai a VIII. századból származnak. A legkorábbi bőrkötésű könyvtáblák az ötvösmunkákhoz hasonlóan domborított, vagy pedig metszett díszűek, néha áttörtek vagy benyomott mintájúak. A *domborított* könyvtáblák plasztikus felülete nem bizonyult célszerűnek, mivel a díszítés könnyen megkopott. Célszerűbb volt a *metszési eljárás*, amikor a minta körvonalait éles késsel felmetszették, az alapot pedig túszerű, végében többnyire pontszerű mintával ellátott szerszám sűrű egymás mellé ütésével díszítették, vagyis poncolták. A benyomott díszek alkalmazása, az úgynevezett *vaknyomás* már sokszorosító eljárás. Ennél a mintázott felületű bélyegzőket vagy dúcokat megforrasztva nyomták bele a bőrfelületbe. A könyvnyomtatás előfutárának tekinthetjük azokat a mozgatható betű-

ket, amelyekkel a könyvkötők már a XV. század elején kisebb szövegeket nyomtak a könyvtábla felületére.

Magyarország a kereszténység felvételével kapcsolódott bele az európai kultúrába és ugyanakkor látta el István király könyvekkel az újonnan alapított püspökségeket. Kezdetben az egyház mellett a királyi udvar még a megrendelő. Nagy Lajos király az első, akinek néhány könyvét ismerjük, utána a művészszeretetről híres magyar király, Zsigmond folytatja a sort. I. Albert és I. Ulászló mellett meg kell említenünk az

Szent Erzsébet imádságos könyvének alsó táblája. XIII. sz.

Pesti kötés 1500 körül

selik, hátlapjukon általában megtaláljuk a könyv címét és egy kis lyukat, mely arra szolgál, hogy a könyveket vékony láncsal a rézsüsen elhelyezett pulthoz erősíthessék. A kódexek közül egy megőrizte számunkra a Mátyás műhelyében működő egyik könyvkötő — Lucas Cronensis — nevét.

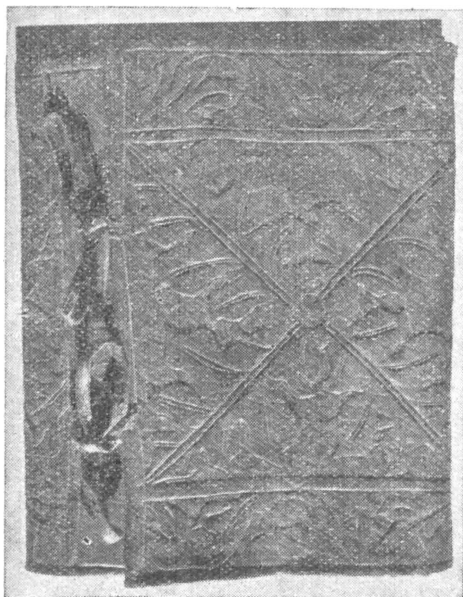
A Corvinák könyvkötőstílusa külön fejezetet foglal el az európai könyvkötészet történetében. A stiláris újságon kívül azonban még egy nagyjelentőségű technikai újításról kell megemlékeznünk, nevezetesen arról, hogy itt használják először, de legalábbis először ilyen nagy mennyiségben a keleti eredetű aranyozást, amely a következő századok könyvkötés díszítésének csaknem kizárólagos eszköze lesz.

Mátyás halálával megkezdődik a könyvtár széthurcolása, de gázszos pusztulása csak a török időkben következik be. Ulászló király uralkodása alatt működik még a királyi könyvműhely, az inét számmazó utolsó könyvkötés emlékünk 1515 és 1517 között készült. Hogy a budai kötések minden szempontból mennyire kielégítőek voltak, mutatja az a tény, hogy Hyppolit esztergomi érseksége idején itáliai származása és ottani összekötetései ellenére Budáról vásároltatja számadáskönyveit.

A XV. sz. nagyjelentőségű időszak az európai könyv történetében, a nyomtatás feltalálása teszi lehetővé, hogy a könyvek mind szélesebb körben terjedjenek el. Már Mátyás könyvtárában voltak nyom-

tatványok, melyeket ajándékképpen, vagy vásárlás útján szerzett meg. De nyomtatott is Mátyás az egyház számára külföldön, amikor a budai nyomda rövid fennállása után megszűnt. Magyarország könyvekkel való ellátását a velencei nyomda ügynökei végzik, majd a Budán működő, többnyire német származású könyvárusok. A XVI. sz. elején csupán egy budai könyvkötő nevét ismerjük, Orbánét, aki a várban lakott 1506 és 1509 között. Talán azonos személy azzal a Kaym vagy Keym Orbánnal, aki könyvárus és könyvkiadóként ismeretes. Könyvárus, nyomdász és könyvkötő gyakran azonos személy még a későbbi időkben is.

Az egyházi és fejedelmi megrendelők mellett mindinkább előtérbe kerülnek a polgári megrendelők is. Pesten mindössze egyetlen ilyen emlékünk maradt, egy könyvtábla, amely az 1500-ban készült pesti mészáros céh iratait foglalja magában. Díszítésének stílusa és táblabeosztása nem olasz, hanem német igazodást mutat, mint általában a Magyarországon készült vaknyomások emlékei. Ennek az időszaknak könyvkötései az erdélyi és főként a felvidéki gyűjteményekben maradtak fent, Magyarországon Sopronban találjuk a legkorábbi, polgári igényeket kielégítő könyvtáblákat. Ezek közül mutatunk be egy metszett díszű munkát a XVI. sz. elejéről, melyen kívül még két,

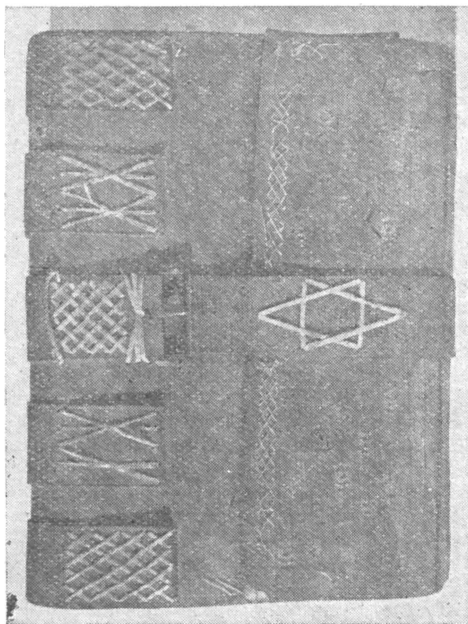
Metszett könyvtábla. Sopron, XVI. sz. eleje

hasonló technikával készült pozsonyi könyvtábla volt eddig ismeretes. Számos vaknyomásos emlékünknél felsorolásában ugyancsak nem szerepelt ezideig még az a soproni könyvtábla, amelynek külön érdekességet nyújt a tartósság célját szolgáló, de egyúttal igen esztétikus megoldású fűzésmód is. A könyvtesten áthaladó pántok feketére festettek, míg a könyvkötés alapja barna. A fekete pántok szíjfűzése fehér színű. Hasonló kötés-típussal más országokban is találkozunk, általában ezt a célszerű fűzésmódot alkalmazzák a XV. és XVI. század levéltári kötésein. Ilyenek találhatók az egykori Észak-Magyarország levéltáraiban is.

Nem térhetünk itt ki valamennyi fennmaradt kötésmélnk ismertetésére, csupán példákkal igyekeztünk bemutatni a főbb csoportokat. Végezetül még ennek az időszaknak művészetileg nem igen jelentős együttesét kell megemlítenünk, a bártfai Szent Egyed templom könyvtárának vaknyomásos könyveit, melyeknek érdekességét az adja meg, hogy ma is az eredeti könyvszekrényben láthatóak a Magyar Nemzeti Múzeumban.

A mohácsi vész megszakítja az ország szívében a művészi fejlődés folytonosságát, nem akasztja meg azonban a peremvidékek kulturális virágzását. A könyvkötészet művészetének második virágzását a könyvnyomtatás országos elterje-

dése készíti elő. S ezzel egyúttal olyan területre lépünk majd, amely közelebről érinti könyvtárosaink munkásságát.

Bélyegzős könyvtábla. Sopron, XVI. sz. eleje

B. Koroknay Éva

Corvin kodex metszése

A Debreceni Egyetemi Könyvtár az 1954. év folyamán 34 382 kötet könyvet és periodikát, 70 592 aprányomtatványt, plakátot stb. dolgozott fel, s ezzel összes feldolgozott dokumentumainak száma 709 330-ra emelkedett. A könyvtárat ebben az időszakban 174 852 olvasó látogatta, akik 224 781 művet használtak. A könyvtár annak érdekében, hogy elősegítse az egyetemen folyó kutatómunkát és tanulást, megszervezte Magyarországon elsőként a szakosított tájékoztató szolgálatot, amely heti 1—1 órában összesen 13 tárgykörből ad szakmai felvilágosítást. Kibővítették a könyvtárközi kölcsönzési szolgálatot is, melynek keretében 1954. folyamán 1846 művet

kölcsönöztek át. De nemcsak kérnek, hanem saját anyagukat is szívesen kölcsönzik más könyvtárakba. A tudományos könyvtárak mellett ezt a lehetőséget megyei, járási stb. könyvtárak is felhasználják, s az Egyetemi Könyvtár — amennyiben pontosan megtartják a szabályokat — mindenkor eleget tesz kérésüknek.

A múlt év folyamán 11 — jobbára megyei könyvtári dolgozó — vett részt a könyvtárban 1—1 hónapos termelési gyakorlaton. A hosszabb gyakorlatokon kívül 18 könyvtár 36 dolgozója látogatta meg a könyvtárát, hogy tanulmányozza a jól bevált munkamódszereket. (Az 1954. évi beszámoló jelentésből.)